

**ХҮРЭНШАНДЫН НҮҮРСНИЙ УУРХАЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

ӨСӨХ ЗООС ХХК-ИЙН ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН ГУРВАНТЭС СУМЫН 5-Р БАГИЙН НУТАГ
ДЭВСГЭРТ ОРШИХ ХҮРЭНШАНДЫН НҮҮРСНИЙ ОРДЫГ АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН 2024 ОНД
ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

/ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР MV-017317 /

/ АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР 5199077 /

Агуулга

1.ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА.....	3
2.ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨНӨӨГИЙН ТӨЛӨВ	4
3.ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГУЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ	6
Төслийн агаар орчинд нөлөөлөх байдал.....	8
Төслийн ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдал	11
4.ХҮРЭНШАНДЫН УУРХАЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	15
5.БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗОРИЛТ ХАМРАХ ХҮРЭЭ	18
6.СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ19	
6.1 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	19
6.2 Усны нөөц болон чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ.....	20
6.3 Хөрс хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	21
6.4 Газрын хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	22
6.5 Ургамлын зүйлийн бүрдэл ургамлан бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	23
6.6 Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	24
8. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ	27
9.НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	28
10. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	28
11. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	29
12.ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	30
Хог хаягдлын менежментийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлууд.....	31
13.ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР.....	32
Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлууд.....	33
14. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	35

15. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	37
16. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН НЭГДСЭН ДҮН.....	38

1. ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Төслийн нэр

“Хүрэншандын чулуун нүүрсний орд ашиглах”

1.2. Төслийн зорилго

“Өсөх зоос” ХХК нь Өмнөговь аймгийн Гурвантэс сумын нутагт орших “Хүрэншандын нүүрсний орд ашиглах” нэртэй, MV-017317 дугаартай ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн гэрчилгээг 30 жилийн хугацаанд эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, байгаль орчинд ээлтэйгээр олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж улмаар улс, орон нутгийн эдийн засгийн өсөлтөнд бодитой хувь нэмэр оруулах, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дүрэм журмыг нэвтрүүлэх, орон нутгийн ард иргэдийг ажлын байраар хангах, уурхайн хаалт, нөхөн сэргээлтийг бүрэн хийх, орон нутагт хүлээлгэн өгөх зэрэгт энэхүү төслийн зорилго оршино.

1.3. Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжийн нэр, хаяг

“Өсөх зоос” ХХК

Улсын бүртгэлийн дугаар: 9011136094

Регистерийн дугаар: 5199077

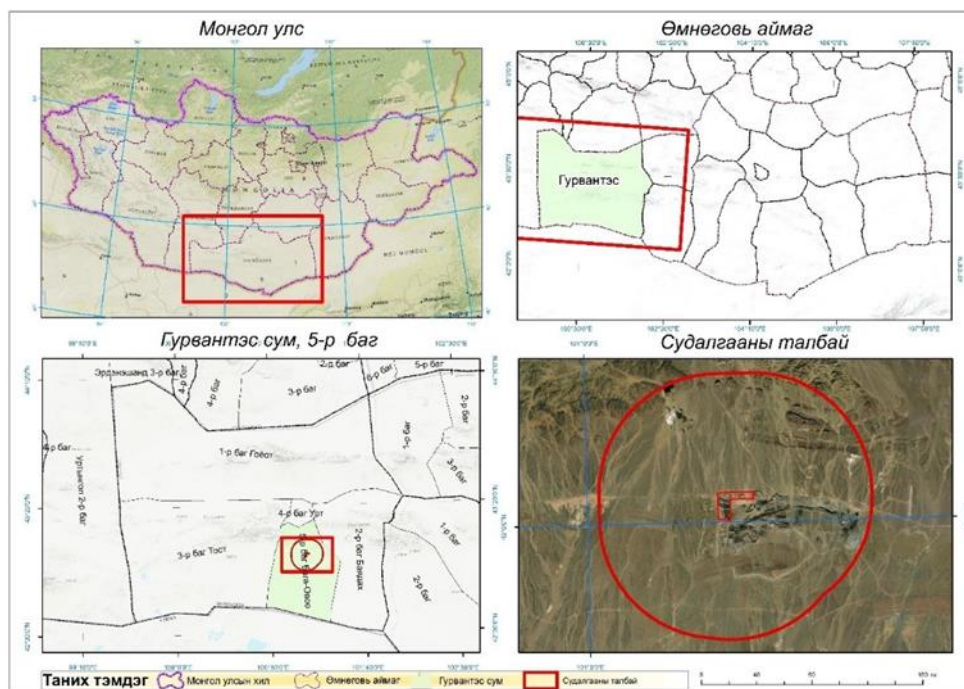
Монгол улс, Улаанбаатар хот,

Баянзүрх дүүрэг, 4-р хороо 15-р хороолол, 64-32 тоот

Утас: +976 11 323203

1.4. Төслийн байршил, ерөнхий тойм зураг

Нарийн Сухайтын нүүрсний ордын Хүрэншандын хэсэг нь Өмнөговь аймгийн Гурвантэс сумын нутагт, Даланзадгад хотоос баруун зүгт 296 км, Улаанбаатар хотоос баруун урагш 849 км, Гурвантэс сумын төвөөс урагш 34 км-т оршдог.

Зураг.1 Төслийн байршил

2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨНӨӨГИЙН ТӨЛӨВ

Газарзүйн мужлал: Хүрэншандын нүүрсний уурхай нь Төв Азийн өндөрлөг тал, хотгор, уулт их муж, Алтайн өвөр говийн бэлэрхэг уул, талын муж, Алтайн өвөр говийн баруун хэсгийн тал, бэлэрхэг уул бүхий хэт гандуу цөл, өмнөд цөлийн дэд муж, Хүхэлзэхийн говийн өмнөдийн цөл, хэт хуурай цөл бүсэд хамаарагдана. Газрын гадаргуу далайн түвшнээс дээш дунджаар 1545 м, хамгийн нам цэг 1463, хамгийн өндөр цэг 1640 м-т байна.

Уур амьсгал: Энэ нутаг нь эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, өвөлдөө цас багатай, хүйтний эрч бага, хавар хүйтэвтэр, шороон шуурга элбэгтэй, салхины чиглэл тогтворгүй, зуны улиралд хур бороо багатай, хуурай халуун уур амьсгалтай байдаг. Жилдээ өдрийн дээд ба доод температур нь дунджаар (зуны улиралд) +45°C ба (өвлийн улиралд) -45°C хүрнэ. Ихэнх хур тунадас нь 6-аас 9-р сард ордог. Салхины чиглэл нь өвөлдөө баруун, өмнөд зүгийн салхи зундаа баруун, баруун хойд талаас үлээх ба хавар, зуны улиралд шороон шуурга ихтэй. Хавар, зундаа хүчтэй салхитай боловч намар, өвлийн улиралд салхины эрч буурдаг.

Гадаргын ус: Хүрэншандын нүүрсний ордыг ашиглах төслийн талбай нь ус зүйн мужлалтаар Төв Азийн гадагш урсацгүй ай сав, Алтай өвөр говийн сав газарт түр урсгал бүхий гол горхины мужид хамаарагддаг.

Төв Азийн гадагш урсацгүй ай савд орших гол, горхиуд Монгол орны нийт урсцын 40 орчим хувийг бүрдүүлдэг боловч Алтай өвөр говийн сав газарт гадаргын усны сүлжээ муу хөгжсөн, байнгын урсацтай гол горхи байхгүйгээс ус зүйн хувьд төдийлэн сайн судлагдаагүй, хур борооны уснаас хамааралтай тогтмол биш ундаргатай цөөнгүй тооны булаг, шанд, нуур, цөөрөм л байдаг.

Газрын доорх ус: Судалгааны талбай нь Гидрогеологийн мужаар (Газар доорх усны тэжээлийн горим) Улирлын хомс тэжээлтэй муж, Өмнөговийн дэд муж орж байна. Гидрогеологийн 1:1'000'000 зургийг иш үндэс болгон зохиосон, монгол орны гидрогеологийн дүүрэгчлэлийн зургаас харахад гидрогеологийн системийн өмнөд хэсэгт Хүхэлзэхийн говийн газрын доорх усны ай сав мөн монгол орны усны сав газрын ангиллаар Алтай өвөр говийн сав газарт орж байна. Судалгааны талбай орших район нь Хүхэлзэхийн говийн томоохон артезийн усны ай савд байрлах ба гидрогеологийн региональ судалгаа харьцангуй сайн хийгдсэн байна.

Хөрс: Уурхайн талбай нь Монгол орны хөрс - газарзүйн мужлалаар Говийн их мужийн өндрийн бүсшилтэй нутгийн Говь-Алтайн хөрсний дэд бүсийн хүрээнд Алтайн чанад дахь тойрогт хамрагдана¹. Энд ихэвчлэн нам уулс, ухаа гүвээ толгодын сул хөгжилтэй чулуутай бор хөрс, цөлийн бор саарал, хээржүү цөлийн цайвар бор хөрс тус тус тархана. Механик бүрэлдэхүүний хувьд элсэн, элсэнцэр, хөнгөн шавранцар ба ялзмагийн агууламжаар бага, сул шүлтлэгээс хүчтэй шүлтлэг урвалын орчинтой, дунд зэргийн карбонаттай, цахилгаан дамжуулах чанар бага буюу давсжилтгүй, хөдөлгөөнт фосфор болон калийн хангамжаар бага зэрэг, хөрсний ерөнхий үржил шимийн түвшин бага байна.

Ургамал: Уурхайн талбай нь Алтайн өвөр, Алашаа говийн тойрогт хамаарагдана. Алтайн уулын цөлөрхөг хээрийн хил залгаа бүс нутагт хамаарагдах бөгөөд урд хэсгээрээ хэт гандуу цөлийн ургамлын хэв шинжтэй, төв болон хойд хэсгээрээ Алтайн салбар уулын Сэврэй, Эхэн, Зулганайн цөл болон цөлөрхөг хээрийн ургамалжилттай. Тус сумын уулархаг газраар хад асга ихтэй, уулын ам хөндий, бэл хормойнууд нь тал хөндийрүүгээ ортол үргэлжилсэн урт сайр жалгаас ихээхэн

¹ Үндэсний атлас, 2009 он

хэрчигдсэн учир сайр жалга дагаж харгана, хотир, буйлс зэрэг сөөг, сөөгөнцөр нилээд түгээмэл тохиолдоно.

Амьтан: Уурхайн талбай нь Монгол орны говь, цөлийн хээрийн хэсэгт хамаарах ба Төв Азийн хуурай гандуу бүс нутгийн түгээмэл шинжийг илэрхийлнэ. Монгол орны амьтны газар зүйн мужлалаар Алтайн өвөр говийн тойрогт хамаарагдана. (А.Г.Банников 1954). Цөлөрхөг хээрийн экосистем тул амьдрах орчны элдэв хэв шинж цөөн илрэх бөгөөд бүхэлдээ нэг хэвийн амьдрах орчин зонхилно. Иймд биологийн олон янз байдлын хувьд нэлээд ядмаг байдаг.

Газар ашиглалт: Гурвантэс сумын газар нутаг нийт 280219.9 га талбайтай. Үүнээс Хөдөө аж ахуйн газар 1394351.5 га буюу 49.7%, Хот тосгон бусад суурины газар 11498.8 га буюу 0.41%, Зам, шугам сүлжээний газар 4331.4 га буюу 0.15%, Ойн сан бүхий газар 269208.7 га буюу 9.6%, Улсын тусгай хэрэгцээний газар 1122284.9 га 40.1%-г тус тус эзэлж байна².

Нийгэм, эдийн засгийн байдал: Гурвантэс сум нь хойд, баруун, баруун урд талаараа Баянхонгор аймгийн Шинэжинст, Баянлиг сум, зүүн, зүүн хойд хэсгээрээ тус аймгийн Сэврэй, Ноён сум, урд талаараа БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны Эзний хошуутай хиллэдэг. Аймгийн төвөөс 320 км, засаг захиргааны анхан шатны нэгж болох 5 багтай.

Нийт 1717 өрхтэйгээс 666 нь малчин өрх, 5316 хүн амтай үүний 1056 эрэгтэй, 954 эмэгтэй. 2021 оны жилийн эцсийн байдлаар 177.103 толгой мал тоолуулсан³. Сумын хэмжээнд 7 төсөвт байгууллага үйл ажиллагаа явуулдаг. Сумын эдийн засгийн голлох салбар нь мал аж ахуй, уул уурхай юм. Орон нутгийн онцлогийн хувьд байгалийн баялаг, аймаг нийслэлийг холбосон зам харилцааг даган хөгжих боломжтой.

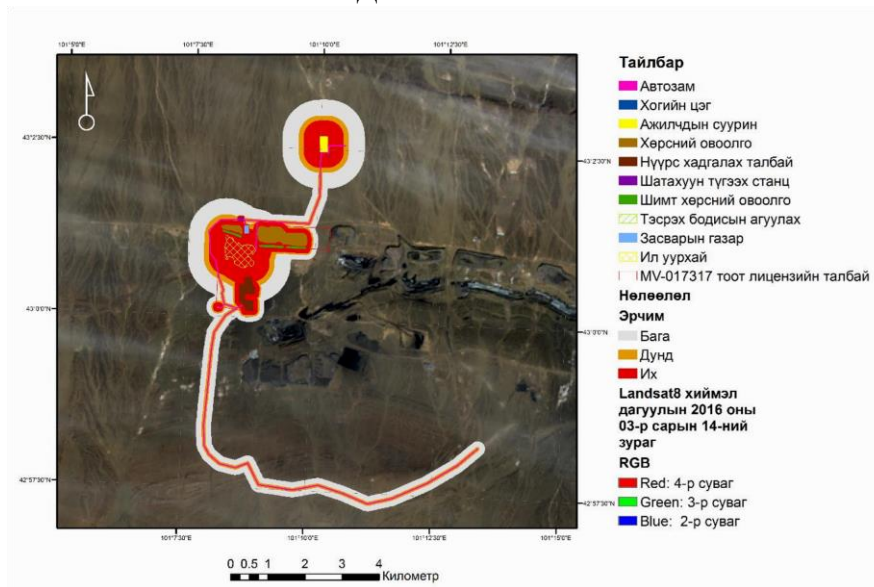
Сумын цэцэрлэгийн 3 байранд жилдээ 300 орчим гаруй хүүхэд хүмүүжиж, 15 ортой хүн эмнэлэг, 250 суудалтай Соёлын төв, номын сан, 16 хүний бүрэлдэхүүнтэй Цагдаагийн тасаг ажиллаж байна. 2005-2006 оны хичээлийн жилээс 8 жилийн дунд сургууль 11 жилийн сургалттай сургууль болон өргөжсөн бөгөөд хичээлийн 3 байранд нийт 70 багш ажилчид ажиллаж, 1017 хүүхэд суралцаж байна. Мөн тус сумын нутагт хилийн цэргийн 0166 дугаар анги байрладагаас гадна “Шивээ хүрэн”-ийн хилийн боомт үйл ажиллагаа явуулж байна. Холбоо харилцааны хувьд мобиком, скатейл, юнител, жимобайл зэрэг үүрэн телефон суурилагдан, хүн амын 100 хувь нь гар утас хэрэглэж байна. БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ны хөрш аймгаас өндөр хүчдэлд холбогдсон, 24 цагийн гэрэл цахилгаантай.

---

² Газрын нэгдмэл сангийн 2013 оны тайлан, тэнцлийн тухай

³ <http://www.1212.mn/> статистик мэдээллийн нэгдсэн сан

3.ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГУЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

Зураг.2 Уурхайн ашиглалтын талбайн зураглал

Төслийн хэрэгжих орчны уур амьсгалын нөхцөл

Өмнөговь аймгийн Гурвантэс сумын нутагт өвс ургамалтай, ургамалгүй гадарга, баян бүрд, булаг шанд, уул нуруу, хотгор, хөндий, тэгш тал, говь цөл хослон оршдог нь уур амьсгалын өвөрмөц нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Нарийн Сухайтын Хүрэн шандын нүүрсний орд орчмын нутаг дэвсгэр нь цаг уурын хувьд эрс тэс уур амьсгалтай, өвөлдөө цас багатай, хүйтний эрч бага, хавар хүйтэвтэр, шороон шуурга элбэгтэй, салхины чиглэл тогтворгүй, зундаа хуурай халуун уур амьсгалтай. Эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, өвөл -15°C -аас -20°C хүйтэрч, зун $+30^{\circ}\text{C}$ -аас $+35^{\circ}\text{C}$ заримдаа $+40^{\circ}\text{C}$ -аас давж хална. 1 сард агаарын дундаж температур -15°C -аас -18°C , 7-р сард агаарын дундаж температур $+20^{\circ}\text{C}$ -аас $+25^{\circ}\text{C}$.

Жилийн агаарын дундаж температур $+2^{\circ}\text{C}$ -аас $+5^{\circ}\text{C}$ байна. Жилийн дунджаар авч үзвэл салхигүй өдрийн тоо 10-15 хоног.

Хамгийн их салхи хавар тохиолдох бөгөөд дунджаар 5.9 м/сек, хамгийн бага салхитай улирал нь өвөл бөгөөд салхины хурд дунджаар 4.2-4.3 м/сек ба жилийн 30-35 хоног 15 м/сек хүртэл хүчтэй цасан болон шороон шуургатай байдаг.

Агаарын температур

Гурвантэс сумын нутагт жилийн агаарын дундаж температур 5.6°C байдаг. Энэ район нь говь цөлийн ширүүн уур амьсгалтай. Өвөл нь $15-20^{\circ}\text{C}$ хүйтэн, зун, намрын саруудад маш халуун болж агаарын температур $(3^{\circ}\text{C}-35^{\circ}\text{C})$, зарим үед $+40^{\circ}\text{C}$ хүрдэг. Жилийн хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сард агаарын дундаж температур -23°C , хамгийн их халуун 8 дугаар сард агаарын дундаж температур $+30^{\circ}\text{C}$ орчим, агаарын үнэмлэхүй хамгийн их температур $+39.8^{\circ}\text{C}$, үнэмлэхүй бага температур -40°C байдаг. Гурвантэс сумын цаг уурын станцын мэдээгээр $+30^{\circ}\text{C}$ -аас халуун өдрийн тоо жилд дунджаар 31 байна.

Хур тунадас

Энд хур тунадасны уналт их биш, жилийн дундаж хур тунадас 82.4 мм, үүний 60 хувь нь

зуны улиралд ордог байна. Гурвантэс сум нь уур амьсгалын нэн хуурай дулаан говь, цөлийн бүсэд багтана. Нэн хуурай дулаан говь, цөлийн бүсийн уур амьсгалын ерөнхий онцлог нь агаар,

хөрсний чийгээр дутмаг байдаг. Хур тунадас маш бага унадаг, ялангуяа 1970-аад оноос хойш

тунадасны хэмжээ улам багасаж зун, намрын саруудад гандуу байдаг болсон. Өвөл цасны бүрхүүлийн зузаан 0-3 мм, зун нь хур тунадасны хэмжээ 30-60 мм, жилд дунджаар 51 мм орчим тунадас унадаг болсон байна.

Агаарын даралт

7 дугаар сарын агаарын хоногийн дундаж даралт 849.2-862 мм м.у.б., 3 дугаар сард 857.5-875.6 мм м.у.б -д хүрч харьцангуй чийгшлийн дундаж 40-49 % болдог байна.

Нарны гэрэл

Нарны гийгүүлийн үргэлжлэх хугацаа жилд 2900 орчим цаг, үүнээс дулааны улиралд 1960 цаг байна. Энд үүл, хур тунадас багатай, нарны гэрлийн эрчим хүч ихтэй юм.

Салхины горим

Нарийн Сухайтын Хүрэн шандын нүүрсний орд орчмын салхины горим өвөрмөц орон нутгийн шинжтэй салхины жилийн дундаж хурд 2.0-2.7 м/сек; хамгийн их хурд 14 - 30 м/сек -д хүрдэг. Өвөлдөө баруун, өмнөд зүгийн салхи зундаа баруун, баруун хойд зүгийн салхи зонхилдог нь тус газар нутгийн геологийн тогтоцтой холбоотой. Харин 4 дүгээр сарын салхины дундаж хурд 4.0 м/с хүрдэг байна. Салхигүй үеийн давтагдал өвөл 12-1 сард 52.5-62.6% байдаг бол 4 дүгээр сард энэ нь 31.3% хүртэл буурдаг. Энэ сард өдрийн 13 цагийн салхигүй үеийн давтагдал дөнгөж 9.6% байна. Иймд хаврын улиралд өдрийн цагт их төлөв салхитай байдаг бөгөөд 13 цагийн салхины дундаж хурд 4 дүгээр сард 4 м/сек орчим байна. 4, 5 дугаар саруудад хүчтэй салхи 10-15 удаа тохиолдоно. Жилд дунджаар 25 өдөр шороон шуургатай байдаг. 4, 5 дугаар саруудад 3-4 удаа шороон шуурга болдог.

Хөрсний гадаргын температур

Энэ нутагт хөрсний гадаргын жилийн дундаж температур 9.2С, дулааны улиралд хөрсний гадаргын температур дунджаар +25С байдаг бөгөөд 7 дугаар сард +34С байна. Гэхдээ зуны халуун өдөр хөрсний гадарга маш их халах тохиолдол байдаг. Хөрсний гадаргын жилийн үнэмлэхүй их температур 62С. Хөрсний хөлдөлтийн хэм 0.8-1.8 м байдаг.

Цасан бүрхүүл, цастай өдрийн тоо

Цасан бүрхүүлийн зузаан дунджаар 2-3 см-ээс хэтэрдэггүй, цасан бүрхүүлийн үнэмлэхүй зузаан нь 16 см байдаг. Жилд цасан бүрхүүлтэй өдрийн тоо 33 байдаг бөгөөд хүйтний улиралд сард 1-3 удаа цас ордог байна. Цас орой унаж (12-р сарын сүүлч, 1-р сарын эхээр) хавар эрт (2-р сарын сүүлчээр) хайлна. Бороотой өдрийн тоо жилд дунджаар 22 байдаг.

Төслийн агаар орчинд нөлөөлөх байдал

Төслийн үйл ажиллагааны явцад агаар орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөл нь тоосжилтын нөлөө байна. Тоосжилтын нөлөөллийн эрчим, хамрах хүрээг сансрын зурагт үндэслэн доор үзүүлэв.

Төслийн үйл ажиллагааны улмаас үүсэх тоосжилтын орон зайн тархалт

Эх үүсвэр	Нөлөөллийн эрчим			Нөлөөллийн бүс	Нөлөөллийн үргэлжилэх хугацаа
	Их	Дунд	Бага		
Уурхайн малталт, хөрс ачих, тээвэрлэх, овоолох	Эх үүсвэрийн орчимд	50 м	150 м	150 м	Уурхайн ажиллах хугацаанд
Нүүрс хадгалах талбай	100 м	600 м	1400 м	1400 м	Уурхайн ажиллах хугацаанд
Нүүрс тээврийн зам болон бусад зам	Эх үүсвэрийн орчимд	50 м	100 м	100 м	Тээвэрлэлтийн үед
Энд:					
-Гол сөрөг нөлөөлөл					
-Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл					

Хүснэгт.1 Тоосжилтын орон зайн тархалт

1 болон 3-р улиралын агаарын хяналт шинжилгээний үр дүнг харьцуулан үзэхэд 1-р улиралд улиралд уурхайн тоосжилт болон байгалийн хүчин зүйлээс хамааран нийт тоосжилтын хэмжээ зарим цэгүүдэд стандарт хэмжээнээс ихэссэн үзүүлэлттэй гарч байсан. Бусад улиралуудад стандарт хэмжээнээс хэтэрсэн үзүүлэлт ажиглагдаагүй байгааг үр дүнгээс харж болохоор байна.

Төслийн гадаргын болон газрын доорхи усанд нөлөөлөх байдал

“Хүрэн шандын нүүрсний ордыг ашиглах” төслийн талбай нь Төв Азийн гадагшаа урсгалгүй ай савд багтана. Тухайн жил улирлын цаг уур, хур тунадасны хэмжээнээс хамаарч усны горим ихэд хувьсамтгай, заримдаа хуурай сайранд ширгэдэг. Их цас орж хайлах, үргэлжилсэн бороотой үед хэдэн арван км үргэлжилсэн хуурай сайрууд ширүүн урсгалтай гол болж заримдаа бүр БНХАУ-ын нутагт орших Гашуун нуур хүрнэ.

Нарийн сухайтын тохирол, хагарлын гарал үүсэлтэй олон тооны булгууд тохиолддог ба ихэнх нь мөн урагшаа урсгалтай бөгөөд элсэн доогуур шургахаас гадна Гашуун нуурын тэжээгдлийн эх үүсвэр болж байдаг. Хүн малын ундаанд худгийн ус хэрэглэх ба худгийн усны түвшин 1-2 м, заримдаа 5-7 м байдаг.

Хүрэншандын талбайд (ил уурхай) орж ирэх усны хэмжээг тодорхойлоход “энгийн” нөхцөлтэй ордын ангилалд орох боломжтой. Хүрэншандын хайгуулын талбайд дээд пермийн Дэлийншандын формацийн тунамал хурдас нь усжилт багатай бөгөөд уст үе, давхарга, ан цав-хагарлын нэгэн уст цогцолборыг бүрдүүлэх ба чөлөөт гадаргатай, даралтгүй устай юм. 2015 онд “Интернейшнл Майнинг

Консалтинг” ХХК-ийн гүйцэтгэсэн “Хүрэншандын нүүрсний ордын гидрогеологийн судалгааны” тайланд тусгагдсанаар уулын малталтын хананы ан цавын сүлжээний дагуу тодорхой хэсгүүдээс

газрын доорх усны урсац бага хэмжээгээр шүүрэх учраас уулын малталтын хананы нийт

уртын дагуу ус шүүрэхгүй, уулын малталтын тодорхой нэгж талбайгаар шүүрч орж ирэх газрын доорх усны урсацын хэмжээ нь 26.64м³/хоног-оос хэтрэхгүй гэсэн дүгнэлт хийсэн. Мөн Уулын малталтанд орж ирэх хур тунадас (цасны шар ус, аадар бороо)-ны усны нийт хэмжээ 200 м³ гэж тооцсон.

Усанд нөлөөлөх нөлөөлөл

Хүснэгт.2 Усан орчны нөлөөлөл

1.5. Төслийн хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдал

Эх үүсвэр	Нөлөөлөл		
	Эрчим	Хамрах хүрээ	Үргэлжилэх хугацаа
<i>Гүний ус</i>			
Шүүрлийн ус	Их	Уурхайн орчин	Төслийн үргэлжилэх хугацаанд
Цэвэрлэх байгууламж	Дунд	Ажилчдын суурин орчимд	
Энд:			
	-Гол сөрөг нөлөөлөл		
	-Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл		

Тус талбай нь Монгол орны хөрс-газарзүйн мужлалын хувьд Говийн их мужийн өндрийн бүсшилтэй нуггийн Говь-Алтайн хөрсний дэд бүсийн хүрээнд Алтайн чанад дахь хөрсний тойрогт хамаарагдана.

Хөрсний шинч чанарын үзүүлэлт:

Хөрсний нэр: Нөлөөлөлд өртсөн Гөлтгөнөт Бор саарал хөрс

Өмнөговь аймаг. Гурвантэс сум.

Газрын нэр: Уртын багын нутаг, Хүрэн шандын нүүрсний уурхайн зүүн, зүүн өмнөд хагаст, бага хэвгийтэй толгодорхог хэсэгт.

Огноо: 2015.12.19

Координат: Хойд өргөрөг (Y): 43,00627о Зүүн уртраг (X): 101,13722о

Газрын гадарга: Толгодорхог бэл, хажуу 1-3 хэм.

Ургамал: Сөөг-хармагт цөлийн хээр. Бүрхэц 10-15%.

Зураг.3 Хөрсний ерөнхий төлөв, босоо зүсэлт

Тоос. 0-1 см. Нүүрсний нарийн ширхэгтэй үе

Вт. 4-16 см. Бор улбардуу, өлөн чийгтэй (хөлдүү), сийрэгдүү, сайр чулуу 15%, ургамлын дутуу ялзарсан цөөн үндэстэй, бөөмөрхөг бүтэцтэй, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, карбонаттай, шилжилт өнгөөр тод.

Вт, са. 16-40 см. Улбардуу бор шаргал, өлөн чийгтэй (хөлдүү), нягтавтгар, сайр чулуу 15%,

үндэсгүй, бөөмөрхөг бүтэцтэй, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, карбонаттай, шилжилт өнгөөр тод, гөлтгөнөт үе.

Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	pHН2О (1:2.5)	CaCO3 %	Ялзмаг %	EC2.5 dS/m	Хөдөлгөөнт, мг/100г	
						P2O5	K2O
Зүсэлт-2	0-1	7.13	1.09	2.348	1.133	1.26	12.9
	1-14	7.34	4.24	0.796	5.620	0.97	8.1
	14-50	7.37	4.00	0.227	5.280	0.154	4.6

Хүснэгт.3 Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлт

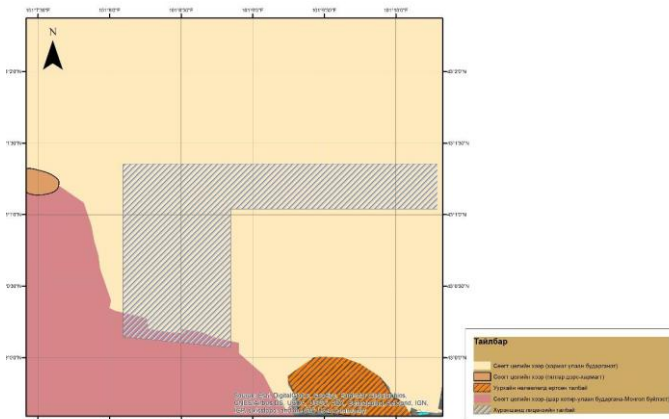
Үржил шимийн үзүүлэлтүүдийн тайлбар: Вt давхарга нь 13 см зузаан, түүний доор орших Улбардуу бор өнгөтэй гөлтгөнөт хуримтлал бүхий Вt, са үе давхарга 36 орчим см зузаантай. Үржил шим бүхий үе давхаргын зузаан нь 50 см байна. Өнгөн Вt давхаргын хөрсний урвалын орчин pH-7.34, карбонат (CaCO3-4.24 %) илэрсэн, органикийн агууламж 0.726 %, цахилгаан дамжуулах чанар EC- 5.620 ds/m. Вt, са үе давхаргын хөрсний урвалын орчин pH-7.37 дээд үе давхаргаасаа илүү шүтлэг, карбонат (CaCO3-4.00 %) дээд үе давхаргаас бага илэрсэн, органикийн агууламж 0.227 %, цахилгаан дамжуулах чанар EC- 5.28 ds/m. Ижил хэв шинжийн хөрсний үржил шимийн үзүүлэлттэй ойролцоо хэдий гадаргын өнгөн үед тоосон хуримтлал бүхий үелэл шинээр үүссэн байна. Энэ үеийн органикийн агууламж нь 2.348% буюу нөлөөлөлд өртөөгүй хөрсний үзүүлэлтээс 4-5 өндөр байна (Цөлийн Бор саарал хөрсний органикийн агууламж 0.2-0.5%. Доржготов, 2003). Харин доод үе давхаргуудын үржил шимийн үзүүлэлтүүд хэвийн хэмжээнд байна.

Үйл ажиллагааны явцад хөрсөн бүрхэвчид хэрхэн нөлөөлөх, нөлөөллүүдийг, сөрөг нөлөөллийг хэрхэн багасгаж болох арга замыг доор тусгалаа. Үүнд:

- Уурхайн үйл ажиллагааны нөлөөгөөр хөрсөн бүрхэвч сүйдэх, хүчтэй эвдрэнэ
- Нүүрс ачихаас үүдэлтэй тоосжилтын асуудал, мөн түүнчлэн машин техникийн хөдөлгөөнөөс үүдэлтэй тоосжилт бий болох.
- Уурхайн үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэж буй машин техникийн эвдрэл гэмтлээс үүдэн хөрс бохирдох
- Уурхайн үйл ажиллагаанд хэрэглэж буй төрөл бүрийн бүтээгдэхүүн (шатах тослох материал, нефтийн бүтээгдэхүүнүүд)-ий алдралаас үүдэн хөрс, хөрсөн бүрхэвч бохирдох
- Түр суурингийн бохир усны саванд ирж буй бохир усны хэмжээ багтаамжаас давж халих, гэмтэх зэргээс үүдэн бохир ус алдагдах , тэр нь орчны хөрсөн бүрхэвчид сөргөөр нөлөөлөх, хөрсийг бохирдуулах.
- Уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой бүх объектуудаас гарч хатуу хог хаягдалаар хөрс бохирдох, доройтох зэрэг болно.

Төслийн ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдал

Хүрэншанд нүүрсний уурхайн хойд хэсэгт Сибирь хамраг, улаан бударгана зэрэг сөөг сөөгөнцөр ургамал зонхилох бөгөөд ургамлан бүрхэвчийн хувьд халцгай газар, чулуу ихтэй ба 25-35% нь ургамлан нөмрөгтэй байна. Мөн зарим бэл толгодын энгэрт гялгар дэрс, хармаг зонхилсон, тэгш газраар тэсэг-тогторгонот цөл тохионо. Нүүрсний уурхайн баруун болон урд хэсэг нам уулсын садарга, жалга орчмоор харгана, монгол бүйлээс, шар модон хотирт бүлгэмдэлтэй байна.

Зураг.4 Төслийн талбай орчмын ургамалжилт

Уурхайн ашиглалтын үндсэн процесст: *үржил шимт, өнгөн хөрс хуулалт, хөрс хуулалт, нүүрс олборлолт, гадаад овоолго тэгийлэлт, техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийн ажил* зэрэг орно.

Одоогийн байдлаар ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайн ихэнхи хэсэг төслийн үйл ажиллагаанд өртөн эвдэрсэн байна. Мөн төслийн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор үүсэх тоосжилтын нөлөөгөөр төсөл хэрэгжих орчны ургамлан нөмрөг доройтолд орох нөхцөл бүрдсэн байна.

Ургамлан нөмрөгт тоосны үзүүлэх нөлөөлөл нь эх үүсвэрээс 50-1500 м хүртэл байх боломжтой байна.

1.6. Төслийн амьтны аймагт нөлөөлөх байдал

Төсөл хэрэгжих орчинд уул уурхайн компаниуд олборлолтын үйл ажиллагаа явуулаад багагүй хугацаа өнгөрч байгаа бөгөөд тухайн бүс нутгийн боломжит амьдрах орчинд түшиглэн хийсэн судалгаагаар ховордлын зэрэг өндөртэй төрөл зүйлүүд байх боломжтой нь ажиглагдлаа. Уул уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаа, нүүрс тээврийн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор биологийн төрөл зүйлүүдийн амьдрах орчинд нөлөөлөх, шилжилт хөдөлгөөн хязгаарлагдах зэрэг нөлөөллүүд үүсэх боломжтой юм.

1.7. Төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллийн эрчим, цар хүрээ

Энд үзүүлсэн сөрөг нөлөөллүүдийн орон зайн давхцалуудыг тодорхойлон гол болон Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй экосистемийн чухал бүрэлдэхүүн хэсгүүд болзошгүй сөрөг нөлөөллүүдийг үнэлж тогтоон тэдгээрийн нөлөөллийн буурах зай, эрчимшлийг тодорхойллоо. Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй сөрөг үр дагавар түүний нөлөөллийн буурах зай, эрчимшлийг тогтооход хээрийн судалгаа шинжилгээ, хэмжилтийн дүн болон зөвлөх судлаачдын туршлагаар тодорхойлж газарзүйн мэдээллийн систем дээр тулгуурласан “Нөлөөлөл орон зайд буурах функц” –ыг ашиглан зураглалаа.

Нөлөөлөл орон зайд буурах (Fi) функц

$$Fi = 1 + Exp Distance 100 - a * b * Weight$$

Үүнд:

Distance - нөлөөлөл буурах зай,

Weight - нөлөөллийн эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлт	шууд	шууд бус	өөрөө зохицуулагдах	богино хугацааны	урт хугацааны	буцаж нөлөөлөх	буцалтгүй нөлөөлөх	хүчтэй	дунд зэрэг	бага зэрэг
Байгалийн төрөл зүйлийн өөрчлөлт										
Газрын доорх урсацын өөрчлөлт	x				x		x		x	
Газрын доорх усны чанарын өөрчлөлт	x				x		x		x	
Гадаргын усны урсацын өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй									
Ургамлын бүтцийн өөрчлөлт	x		x				x	x		
Хөрсний элэгдэл, эвдрэл	x				x		x	x		
Геологийн тогтоцын өөрчлөлт	x				x		x	x		
Зэрлэг амьтдын орон зайн өөрчлөлт		x		x			x		x	
Уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт		x		x			x	x		
Бай галийн нөөц, ашиглалт										
Газрын гадаргын нөөц баялаг	x				x		x		x	
Бэлчээрийн байдал	x			x			x		x	
Эрдэс түүхий эдийн нөөц	x				x		x		x	
Эрчим хүчний нөөц	Нөлөөлөл байхгүй									
Байгаль, орчны өөрчлөлт										
Ундны усны чанар, хэмжээ	x				x		x	x		
Агаарын бохирдол	x		x			x		x		
Хөрсний эвдрэл, бохирдол	x				x		x	x		
Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд нөлөөлөх		x			x	x				x
Дуу чимээ, шуугианы нөлөө	x			x			x		x	
Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл										
Байгалийн үзэсгэлэнт өнгө төрх өөрчлөгдөх	x				x		x	x		
Ландшафтын хэлбэр, өнгө өөрчлөгдөх	x				x		x	x		
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй									
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй									
Археологи, палентологийн олдворт нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй									
Нийгэмд үзүүлэх нөлөө										
Үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх		x		x			x			x
Хүн амын орлого өөрчлөгдөж нэмэгдэх	x			x			x		x	
Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх		x		x		x				x

Эди йн засаг, байгаль орчин									
Татварын орлого өөрчлөгдөх	x			x			x		x
Бүс нутгийн орлого нэмэгдэх	x			x			x		x
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох	x			x			x		x
Ажлын байр нэмэгдэх	x			x			x		x

a, b – налууугийн хүчин зүйлс

Нөлөөлөл буурах зай болон нөлөөллийн эрчим зэрэг нь нөлөөллийн төрөл, газар орны нөхцөл байдлаас шалтгаалан өөр өөр байх тул нөлөөлөл буурах зэрэгтэй уялдуулан налууугийн хүчин зүйлсийг сонгож нөлөөлөл буурах функцыг тогтооно.

Төсөл нь хэрэгжиж эхлээгүй байгаагаас төслийн үйл ажиллагаа явуулах талбайд хийсэн хээрийн судалгааны үр дүнд үндэслэн тооцоолол хийх боломжгүй байсан тул ижил төстэй урьд өмнө хийгдэж байсан алтны шороон ордуудын үр дүнд шинжилгээ хийж төслийн нөлөөллийн тархах зай, эрчимшлийг дараах байдлаар тодорхойлсон.

Төслийн үйл ажиллагааны нөлөөнөөс үүсэх сөрөг нөлөөл нь экосистемийн чухал бүрэлдэхүүн хэсгүүд болох хөрс, ургамлан бүрхэвчид голлон нөлөө үзүүлж эх үүсвэрээс хамраана хамрах хүрээ, орон зай, хил хязгаар нь өөр өөр байна. Ил уурхай, овоолгын ойролцоо газраар хөрсний эвдрэл хүчтэй явагдана.

Тооцолол хийхдээ эх үүсвэрээс шалтгаалсан нөлөөллүүдийг дараахи Олон улсын The Nature Conservancy байгууллагын Монгол орны хэмжээнд хийсэн Экологийн бүс нутгийн үнэлгээний тайланд тулгуурлан бүтээсэн MDT /Mongolian Offset Design/ буюу Нөлөөлөл бууруулах загвар програм ашиглан тооцлоо.

НБЗП-Десктоп нь үндсэн дөрвөн багц програмтай:

1. Land Disturbance and Impact Tools-Нөлөөллийн эх үүсвэр болон Нөлөөллийн програм
2. Offset Tools- Дүйцүүлэн хамгааллын програм,
3. Supplementary Avoidance Tools-Нэмэлт Зайлсхийх програм,
4. Update Tools-Шинэчлэх програм.

Төсөл хэрэгжих үеийн байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	x			x			x		x	
7. Бусад нөлөөлөл										
Уурхайн болон ахуйн бохир уснаас хөрс, ус бохирдох	x				x		x		x	
Шороон зам харилцаа, уурхайн машин механизмын хөдөлгөөн шилжилтээс болж хөрс эвдрэх	x				x		x	x		
Дүн	22	5	2	12	13	3	24	10	14	3

Хүснэгт. 4 Төслийн нөлөөллийн эрчим

Эдгээр болзошгүй нөлөөллүүдийг хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчмээр нь тодруулбал:

Шууд нөлөөлөл

Болзошгүй нөлөөллийн 22 (81,5%) нь шууд нөлөөлөлд хамрагдаж байна. Нүүрсний орд ашиглах төслийн үйл ажиллагаанаас ургамлан нөмрөгийн өөрчлөлт, хөрсний элэгдэл эвдрэл, бэлчээрийн нөөц багасах, газрын доорх усны чанарт, геологийн тогтоц, ландшафтын хэлбэр, хүрээлэн буй орчин, тусгай хамгаалалттай газар нутаг зэрэгт сөргөөр нөлөөлж экологийн тэнцвэрт байдлыг алдагдуулж болзошгүй байна.

Шууд бус нөлөөлөл

Уг төслөөс нийт болзошгүй нөлөөллийн 5 (18,5%) нь шууд бус нөлөөлөлд хамрагдаж байна. Зэрлэг амьтдын орон зайн өөрчлөлт, Уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт, Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд нөлөөлөх, Үйлчилгээний салбар зэрэгт шууд бусаар нөлөөлөхөөр байна.

Өөрөө зохицуулагдах нөлөөлөл

Нүүрсний орд ашиглах төслөөс нийт болзошгүй нөлөөллийн 2 (7,4%) нь өөрөө зохицуулагдах нөлөөлөлд хамрагдаж байна.

Богино хугацааны нөлөөлөл

Уг төслөөс нийт болзошгүй нөлөөллийн 12 (44,4 %) нь богино хугацааны нөлөөлөлд орж байна. Богино хугацааны нөлөөлөлд зэрлэг амьтдын орон зайн өөрчлөлт, уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт, бэлчээрийн байдал зэрэг богино хугацаанд өөрөө зохицуулагдах нөлөөлөл гэж авч үзлээ.

Урт хугацааны нөлөөлөл

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд нөлөөлөх нөлөөллийн 13 (48,1%) нь урт хугацааны нөлөөлөл бөгөөд төслийн байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийн ихэнхи нь урт хугацааны нөлөөлөлд хамрагдаж байна.

Нөлөөллийн эрчим

Төсөл хэрэгжих орчны байгаль орчинд тухайн төслөөс гарах хүчтэй нөлөөлөл их бөгөөд талбайн болон түүний орчны хөрс, ургамлын элэгдэл, байгалийн үзэсгэлэнт өнгө төрх өөрчлөгдөх, агаар, хөрс, усны бохирдол, ландшафтын хэлбэр өнгө өөрчлөгдөх зэрэг нөлөөллүүд байна. Дунд зэргийн эрчимтэй нөлөөлөлд газрын гадаргын нөөц баялаг, зэрлэг амьтдын орон зайн өөрчлөлт, татварын орлого, бүс нутгийн орлого нэмэгдэх зэрэг нөлөөллүүд багтана.

Бага зэргийн эрчимтэй нөлөөлөлд хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд нөлөөлөх, үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх, хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх зэрэг нөлөөллүүд багтаж байна. Нийт 27 нөлөөллөөс 10 хүчтэй, 14 дунд зэргийн, 3 бага зэргийн нөлөөлөл байна.

4.ХҮРЭНШАНДЫН УУРХАЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

“Өсөх зоос” ХХК нь 2010 онд 15177Х тоот тусгай зөвшөөрөл бүхий Хүрэншанд талбайд хайгуулын ажлыг гүйцэтгэж ордын нөөцийг 2012 оны 10-р сарын 19 -нд Монгол улсын ашигт малтмалын нөөцийн нэгдсэн тоо бүртгэлд бүртгүүлсэн ба Кадастрын хэлтсийн даргын 2013 оны 05 дугаар сарын 27–ний 229 тоот шийдвэрээр MV-017317 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн гэрчилгээг 30 жилийн хугацаатайгаар авсан.

2014 оноос эхлэн нүүрсний ордод үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн ба 2014-2019 оны хооронд анх батлагдсан нөөцөөс 14.64 сая.тн нүүрсийг олборлосон байдаг. Улмаар 2020 онд 2014-2017 оны хооронд хийсэн нэмэлт хайгуулын алжын үр дүнд тулгуурлан үлдэгдэл нөөцийг шинэчлэн тооцож ордын нөөцийг 2020 оны 1 сарын 1-ний байдлаар ордын нөөцийг 79.6 сая.тн-оор батлуулсан. Шинэчлэсэн нөөц батлагдсанаас хойш 2020, 2021 онд нийт 3.76 сая.тн нөөц олборлож 2021 оны 11 сарын 16-ны байдлаар 75.84 сая.тн нүүрсний нөөцийн үлдэгдэлтэй байна.

Хүрэншандын уурхайн нийт урт 1.18 км, өргөн нь 1.02 км, уурхайн гүн 167 м, уурхайн хананы ерөнхий налуу хамгийн багадаа 25°, нүүрсний давхаргуудын гарш хэсэгт байрлана. Баруун талаараа хайгуулын I-I’ шугамаар, зүүн талаараа лицензийн зүүн хил урд талаараа хайгуулын Д-Д’ шугам хойд талаараа нүүрсний V давхаргын гаршаар хязгаарлагдана.Хүрэншандын уурхай нь жилд 2.5 сая.т нүүрс олборлох төслийн хүчин чадалтай байна.

Ил уурхай нь жилд ажиллах хоногийг 350 хоногоор, хоногт 2 ээлжээр, ээлжинд 12 цаг ажиллахаар төлөвлөсөн байна.

Зураг 5 Хүрэншандын уурхай

Уурхайн барилга байгууламж

Хүрэншанд нүүрсний уурхайн хотхоныг ил уурхайн талбайгаас баруун тийш 3 км орчим зайд байрлуулсан байна. Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Хүрэншанд төслийн үйл ажиллагааг 2014 онд эхэлсэн бөгөөд уурхайн кэмп болон бусад объектыг түр байгууламжаар шийдвэрлэсэн байна.

Төслийн хүрээнд Хүрэншандын хэсэгт олборлолт явуулах үед ажиллах хүчний хэрэгцээнд тулгуурлан 2018 оны 8-р сарын 28-нд нийт 480 хүний багтаамж бүхий уурхайн тосгоныг ашиглалтанд оруулсан ба уурхайн хойд хэсэгт шинээр оффисын барилгыг ашиглалтанд оруулаад байна.

Эрчим хүч цахилгаан хангамж

Хүрэншандын нүүрсний уурхайн цахилгааны гол хэрэглэгчид нь ил уурхай, засварын цех, лаборатори, уурхайн кэмп ба эдгээр хэсгүүдэд шаардлагатай цахилгааныг “Нарийн сухайт эрчим” ХХК-ны 35Кв-н Дэд станцаас 10Кв-н ЦДАШ-аар дамжуулан цахилгааны эх үүсвэрээ хангаж байна.

Зураг 5,6 Уурхайн ажилчдын хотхон, Засвар

үйлчилгээний төв

Зураг 7 Гаалийн хяналтын талбай

Зураг 8 Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам

Ус дулаан хангамж

Хүрэншандын нүүрсний уурхай нь Алтайн Өвөр Говь сав газарт багтах ба усны найрлагаас шалтгаалан ажилчдын ундны усны хэрэгцээг Өмнөговь аймгаас тээвэрлэн нийлүүлдэг савласан усаар хангадаг. Ахуйн хэрэглээний усыг тусгай зөвшөөрөл бүхий гүний цооногуудаас шахуурга ашиглан хэрэглэж байна. Уурхайн тоос дарах, нөхөн сэргээлтийн усалгааны зориулалтаар цөөрөмд цуглуулсан хур борооны болон уурхайн шүүрлийн усыг ашиглаж байна.

Уурхайн ажилчдын тосгон, засвар үйлчилгээний төвийн унд ахуйн усны хэрэглээг нийт 3 гүний худагаас хангаж байна. Доорх хүснэгтэд гүний хүдгийн техникийн үзүүлэлтийг харууллаа.

Зураг 8 Ус хангамжийн худгууд

Зураг 9 хаягдал почка хадгалах талбай

Зураг 10 Хаягдал дугуйн талбай

*Зураг 11 Хог хаягдал ангилах анхан шатны цэг
цэг*

Зураг 12 Хуванцар сав ангилан хуримтлуулах

5.БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗОРИЛТ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

2026 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг урьдчилан тооцох, бууруулах, түүнд шаардагдах хөрөнгө зардал, хугацаа, хэрэгжүүлэх үе шат зэргийг нарийвчлан тусгах эрх зүйн бичиг баримт болно.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээнд тусгагдсан арга хэмжээнүүдийг шат дараатай төлөвлөж хэрэгжүүлэх, төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой нэмэлт хийгдэх ажил, холбогдох төрийн байгууллага, сум орон нутгийн оролцогч талуудын санал дүгнэлтэнд үндэслэн боловсруулах зорилго тавив. Байгаль орчны, ногоон хөгжлийн сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ны өдрийн А-618 тоот дугаар тушаал “БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БОЛОВСРУУЛАХ, ХЯНАН БАТЛАХ, ТАЙЛАГНАХ ЖУРАМ”, “Байгаль орчныг хамгаалах тухай” “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тайлан зэргийг удирдлага болгож боловсруулав.

Бид дараах ажлуудаар тогтвортой хөгжлийн баталгаа болгож байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг боломжит хамгийн бага хэмжээнд хүргэх зорилт тавьж байна. Үүнд:

- Байгаль орчны бүх хууль, тогтоомжуудыг мөрдөж ажиллах
- Байгаль орчныг хамгаалах шилдэг аргуудыг үйл ажиллагаандаа бий болгох удирдлагын системийг хэрэгжүүлэх.
- Бүхий л үйл ажиллагаандаа "багасгах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах" зарчмыг хэрэгжүүлэх.
- Ажилчдад байгаль орчноо хамгаалах хариуцлага, танин мэдэхүйг дээшлүүлэх, төслийн талбайд мөрдөгддөг дүрэм журмыг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд сургалтанд хамруулах.
- Байгаль орчныг хамгаалах өөрсдийн үүрэг хариуцлагаа ухамсарлаж, үйлчлүүлэгч болон ханган нийлүүлэгчидтэй хамтран ажиллах.
- Байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах ажлын төлөвлөлт хэрэгжилтийг тогтмол сайжруулах.
- Ашигт малтмал олборлогч аж ахуйн нэгжийн хүрээнд мөрдөгддөг хууль тогтоомжыг хэрэгжүүлэх.
- Компанийн дотоод дүрэм, журам, горимд байгаль орчныг хамгаалах зорилгыг хэрэгжүүлэх заалтуудыг нэмэгдүүлэх.
- Нийт ажиллагсад, гэрээт олборлогч, ажилчид, ханган нийлүүлэгчид, сонирхогч талуудад байгаль орчны баримтлах бодлого, зорилгыг таниулах, уурхайд мөрдөх дүрэм журмуудыг мөрдүүлэх.

6.СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2026 онд олборлолтын үйл ажиллагаанаас үүсэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний хүрээнд байгаль орчны бүрэлдэхүүнийг хамруулан нийт 15 ажлыг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөө.

6.1 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Үйл ажиллагааны явцад буюу ил уурхайн технологийн зам цаашилбал уурхайн бүсийн зам талбайгаас үүссэн тоосны агууламжийг багасгах технологи нэвтрүүлэх арга хэмжээг төлөвлөв. Агаар дахь түгээмэл тархалттай бохирдуулагч бодисын агууламжийг **Quotation Oizom Polludrone** суурин станцаар 3 цаг тутамд тогтмол хянаж мөн итгэмжлэгдсэн лабораториор шинжилгээ хийлгэдэг .

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Үйл ажиллагааны явцад агаарын тоосжилт нэмэгдэх	Тоос бууруулах тоног төхөөрөмж аргачлал хэрэглээнд нэвтрүүлэх.	Уурхайн ашиглалтын талбай	м ²	24 000 000	Тоосжилт бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн талбайн хэмжээгээр	24 000 000	Тухайн жилдээ	Агаарын тухай хууль, Агаарын чанарын ерөнхий шаардлага MNS 5365:2004
НИЙТ ЗАРДАЛ							24 000 000		

6.2 Усны нөөц болон чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ

Гурвантэс сумын нутаг дэвсгэрт орших булаг шандын экосистемийг хамгаалах арга хэмжээний хүрээнд булагийн эхийг хашиж хамгаалах ажлыг Тост Тосон бумбын нурууны БНГ-н судалгаа мэдээлэлд үндэслэн зохион байгуулахаар төлөвлөв.

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Гадаргын болон газрын доорх усны нөөц хомсдох, хог хаягдал хүний үйл ажиллагааны улмаас эх үүсвэр бохирдох	Булгийн эхийг хашиж хамгаалах арга хэмжээг холбогдох байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулах	Уурхайн нөлөөллийн бүс, Гурвантэс сум	ш	50 000 000	1	50 000 000	1 удаа	Усны тухай хууль, Ундны усны эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ MNS 0900-2018, Бусад дүрэм журам.
2		Булаг шандын эх орчимд үүссэн хог хаягдлыг цэвэрлэх		M2	5 000 000	1	5 000 000	Тухай бүр	
НИЙТ ЗАРДАЛ							55 000 000		

6.3 Хөрс хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Хөрс аюултай хог хаягдлын нөлөөллөөс бохирдох	Ашигласан зай хураагуурыг байгаль хаяхгүй байх чиглэлд нөлөөллийн арга хэмжээ зохион байгуулах	Гурвантэс сум	Тухай бүр	Дотоод зардал	-	3 000 000	Жилийн турш	Хөрс хамгаалах цөлжилтөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль,
2	Хөрсний биологийн бохирдол үүсэх	Эрсдэл бүхий цэгүүдэд микробиологийн шинжилгээ хийлгэх, шаардлагатай тохиолдолд ариутгал халдваргүйтэл хийлгэх	Уурхайн бүс	Шинжилгээ ний тоо	120,000	2	240 000	Жилийн турш	
3	Газрын тосны бүтээгдэхүүнээр хөрс бохирдох	Уурхайн ШТС болон хаягдал тос түр хуримтлуулах талбайд ХАБЭА-н хэсэгтэй хамтарсан үзлэг хийх газрын тосны бүтээгдүүнээр хөрс бохирдохоос сэргийлэх, үүссэн үл тохирлыг арилгах арга хэмжээг авах	Уурхайн бүс	м ³	Дотоод зардал	Тухай бүрд	Дотоод зардал	Тухай бүрд	Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хууль
НИЙТ ЗАРДАЛ							3 240 000		

6.4 Газрын хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Газрын хэвлийг ашигт малтмал олборлох зориулалтаар ашиглах үндсэн шаардлага зөрчигдөх	Үйл ажиллагааны явцад аливаа газар шорооны /инженерийн/ ажил уурхайн ахилт зэрэг газар ашиглалттай холбоотой арга хэмжээний үед газар хөндөх зөвшөөрлийг маягтын дагуу бүртгүүлэх	Уурхайн бүс	Инженерийн ажлын тоо	Үйл ажиллагааны зардал	Газар хөндөх бүртгэлийн тоо	Үйл ажиллагааны зардал	Тогтмол	Газрын хэвлийн тухай хууль, Шимт хөрс хуулах хадгалах журам стандарт
2		Уулын ажлын үед үүссэн үржил шимт хөрсийг зохистой байршуулах	Уурхайн үйл ажиллагаа	м ³	Үйл ажиллагааны зардал	-	Үйл ажиллагааны зардал	Тогтмол	
НИЙТ ЗАРДАЛ							-		

6.5 Ургамлын зүйлийн бүрдэл ургамлан бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Ургамлан бүрхэвч доройтох, зүйлийн бүрдэл хомсдох	Шимт хөрсний овоолгод нутгийн оршигч ургамлын үр тарих	Уурхайн бүс	га	-	Тариалалт хийсэн талбайн хэмжээгээр	22 000 000	8-р сард	Ургамал хамгаалах тухай хууль Газрын хэвлийн тухай хууль
2		Ургамлын зүйлийн зүйлийн бүрдлийн судалгааг хийх	Уурхайн бүс болон адил төстэй бүлгэмдэл бүхий цэгүүд	Ажиглалтын тоо	-	1 удаа	800 000	Тухайн жилдээ	
НИЙТ ЗАРДАЛ									

6.6 Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Уурхайн олборлолтын явцад дуу чимээ, тээврийн хөдөлгөөний улмаас амьдрах орчны шууд хомсдол үүсэх.	Цаг агаарын нөхцөл байдлаас хамаарсан идэш тэжээлийн хомсдол үүсэхээс сэргийлэх биотехникийн арга хэмжээг Уурхайн бүс болон шаардлагатай бусад газруудад хэрэгжүүлэх	Гурвантэс сум	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тоо	-	Хэрэгжилтийн тоо	5 000 000	Тухайн жилдээ	Ан амьтан хамгаалах тухай хууль
2		Амьтны амьдрах орчныг хамгаалах, антропогений хүчин зүйлээс шалтгаалсан үхэл хорогдол бууруулахад чиглэсэн арга хэмжээ авах	Гурвантэс сум	Хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	37 000 000	Ажлын тайлан	37 000 000	Тухайн жилдээ	
3		Цахилгааны агаарын шугамаас шалтгаалсан шувууны үхэл хоргодлыг бүртгэх мониторинг хийх	Уурхайн бүс	Ажиглалтын тоо	Дотоод зардал	Бүртгэл тайлангийн тоо	-	Тухай бүрд	
НИЙТ ЗАРДАЛ							42 000 000		

7. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ /ТЕХНИКИЙН, БИОЛОГИЙН/

Монгол Улсын Засгийн газар Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх “Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилт”-ыг 2019 онд баталж, хүлэмжийн хийн ялгарлыг 2030 он гэхэд 22.7 хувиар буюу 16.8 сая тонн нүүрстөрөгчтэй дүйцэхүйц хэмжээгээр бууруулах зорилт тавьсан. Энэ зорилтын хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан "Тэрбум мод" үндэсний хөдөлгөөн нь цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах бодит алхам болж байгаагын зэрэгцээ Монгол Улс 2026 онд НҮБ-ын Цөлжилттэй Тэмцэх Конвенцын Талуудын 17 дугаар бага хурлыг (COP17) эх орондоо зохион байгуулах хариуцлагыг хүлээсэн явдал юм. Монгол улсын байгаль хамгаалах ногоон хөгжлийн бодлогын хүрээнд биологийн төрөл зүйлийн хомсдол бий болж, экосистемийн тэнцвэр алдагдаж байгаа өнөө үед Өмнөговь аймгийн дээд ургамлын зүйлийн бүрдлийн 24.5% эзлэх ашиглалтад өртөмтгий ургамлын төрөл зүйлийг ex vitro аргаар тарималжуулж хамгаалах ажлыг эхлүүлэхээр ХААИС, Сум дундын ойн ангитай хамтран ажиллаж эхэлсэн байдаг.

Дэлхийг хамарсан уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр манай орны агаарын жилийн дундаж температур сүүлийн 80 гаруй жилийн хугацаанд 2.4 хэмээр дулаарч, нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8 хувь нь цөлжилт, газрын доройтолд өртөж байгаа өнөө үед Өмнөговь аймгийн нэн ховор, ховор, унаган, үлдэц ургамлыг тарьж, тарималжуулах ажлыг гүйцэтгэх нь ногоон хөгжлийн бодлогын хэрэгжүүлэх ажлын эхлэл болсон 2026 оны биологийн нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөнд энэхүү арга хэмжээний хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нутгийн ургамлыг тарималжуулан нөхөн сэргээлтийн материалын эх үүсвэр бүрдүүлэх ажлыг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөө.

Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний хүрээнд хэрэгжүүлэх ажил

№	Нөхөн сэргээлтийн зорилго	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн бичиг баримт
1	Техникийн нөхөн сэргээлт	Үйл ажиллагаа явцад эвдрэл үүссэн талбайд нөхөн сэргээлт хийх	га	5	45 000 000		2, 3-р улирал	Уул уурхайн эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал,
2	Биологийн нөхөн сэргээлт	Өмнөговь аймгийн Даланзадгадад БОГ-н хэрэгжүүлж буй говийн ховор болон нэн ховор ургамлыг үрээр бойжуулан ургуулах замаар нөхөн сэргээх хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд хамтарч ажиллах	га	2	20 000 000		2-р улирал	Монгол улс Цөлжилттэй тэмцэх НҮБ-ийн суурь конвенцод нэгдсэн тогтоол, БАОУАӨЯ-ны СОР17 -н хүрээнд хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ.
НИЙТ			65 000 000					

8. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

№	Дүйцүүлэн хамгаалах зорилт	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Ховор ургамлын тархац нутаг, ан амьтны идээшин байршдаг экосистемийг хамгаалах	Тоорой модны ургалт амьдралтын судалгааг үргэлжлүүлэх, үр дүнд үндэслэн тохиромжтой талбайд тарилт хийх	Тооройт баянбүрд орчимд болон өмнө жил тарьж ургуулсан таримал тоорой бүхий талбай	100	19 000 000		Тухайн жилд	2013 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрийн 374 дүгээр тогтоол, БОНБНҮ-ний тухай хууль,
2		Үйл ажиллагаа явуулж буй нутаг дэвсгэрт амьтны аймгийн зүйлийн бүрдэл, амьдрах орчноос үүссэн үхэл хоргодол, идэш тэжээлийн хомсдлыг бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх.	Өмнөговь аймгийн хэмжээнд болон Гурвантэс сум	-	50 000 000		Тухайн жилд	
НИЙТ ЗАРДАЛ					69 000 000			

9.НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Нөлөөлөлд өртөх иргэд	Нүүлгэн шилжүүлэх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн өртөг, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1		Төлөвлөөгүй						
НИЙТ						-		

10. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх, соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Биет болон биет бус соёлын өв	Соёлын биет бус өвийг хамгаалах таниулан сурталчлах ажлыг Гурвантэс сумын иргэд төрийн байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлэх	Гурвантэс сум	1	5 000 000	5 000 000	Тухайн жилдээ	
НИЙТ ЗАРДАЛ						5 000 000		

11. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Байгалийн гамшигт үзэгдэл	Гамшигаас хамгаалах төлөвлөгөөг ОБГ-р батлуулж мөрдөх	Уурхайн бүсэд ажиллаж буй нийт ажилчид	Тодорхойлох боломжгүй	ХАБЭА-н үйл ажиллганы зардал		Тухайн жилдээ	Гамшгийн тухай хууль, ХАБЭА-н дүрэм журам, зааварчилгаа, хөдөлмөрийн нөхцөлийн үлэгээний журам.
2		Цаг агаарын урьдчилсан мэдээг дамжуулах, хүчтэй салхи, орон шуурганы мэдээлэл хурдыг цаг тухайд нь авч мэдээллэх	Уурхайн бүсэд явагдах бүх үйл ажиллагааны хэмжээнд	Мэдээллэсэн тоо, аюултай үзэгдлийн давтамж	-	-	Тухайн жилдээ	
3	Гал түймрийн аюул	Гал түймрийн үед авч хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг боловсруулан мөрдөж ажиллах	Уурхайн талбай	-	ХАБ-ын үйл ажиллагааны зардал		тогтмол	
		НИЙТ			-			

12.ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Үйл ажиллагааны явцад уурхайн бүсэд үүссэн энгийн болон аюултай хог хаягдлыг ангилан ялгах түр хуримтлуулах, зөвшөөрөл бүхий ААН -д нийлүүлэх, сэргээн болон дахин ашиглах арга хэмжээг Монгол улсын Хог хаягдлын тухай хууль, байгууллагын хог хаягдлыг зохицуулах журмын хүрээнд хэрэгжүүлдэг. Үүссэн хог хаягдлыг дараах байдлаар ангилан хэвшүүлсэн бөгөөд 2026 онд Хог хаяглыг бууруулахад чиглэсэн бодлогын түвшинд хэрэгжүүлэх арга хэмжээг төлөвлөсөн байна.

Хүснэгт №1

№	Ангилан ялгалтын төрөл	Хэмжих нэгж
1	Шил	кг
2	Цаас /сальфетик, ариун цэврийн цаас г.м	кг
3	Хуванцар /PETE,HDPE,LDPE,PP/	кг
4	Тетрапак сав	кг
5	Лааз	кг
6	Цаасан хайрцаг	кг
7	Хоолны хаягдал	кг
8	Яс	кг
9	Жимс ногооны хаягдал	кг
10	Шатах тослох материалын шингэн хаягдал	тонн
11	Шатах тослох материалаар бохирдсон хатуу хаягдал	тонн
12	Тосны шүүр	ширхэг
13	Аккумулятор	ширхэг
14	Агаар шүүгч	ширхэг
15	ЯТТ-с үүссэн хог хаягдал	кг
16	Хаягдал дугуй	ширхэг
17	Төмрийн хаягдал	тонн

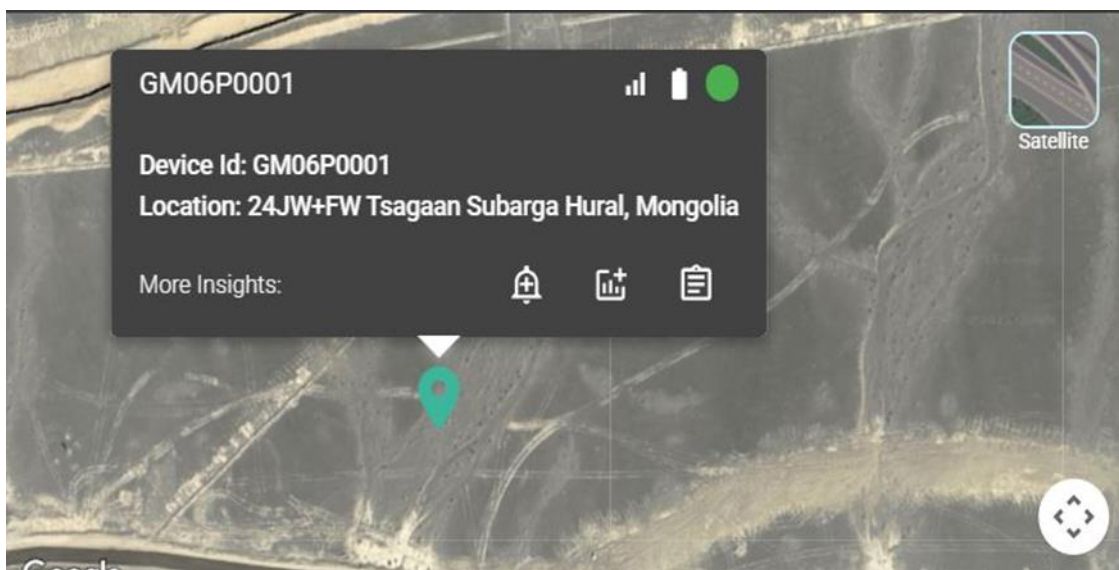
Хог хаягдлын менежментийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлууд

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал, төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрхзүйн баримт бичиг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Ахуйн хог хаягдал	Нүүрс тээврийн замын хог хаягдлын цэвэрлэгээг гэрээт компаниар гүйцэтгүүлэх	Уурхайн бүс	-	7500000	-	75 000 000	Тухайн жилдээ	Хог хаягдлын тухай хууль, Аюултай хог хаягдлын тухай хууль, Хог хаягдлын тухай журам
2		Уурхайн түр хогийн цэгийн шаардлагатай байршилд хөрс тусгаарлах материал дэвсэх		м ²	7 000 000	-	7 000 000	Тухайн жилдээ	
3		Хоол хүнсний хаягдлыг багасгах арга хэмжээг шат дараатай хэрэгжүүлэх		Кг	25 000 000	1	25 000 000	Тухайн жилдээ	
4		Ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлыг дахин боловсруулах, ашиглах үйлдвэр, ААН-үүдтэй хамтран ажиллах, хаягдлын хэмжээг бууруулах.		-	Дотоод зардал	Хийгдсэн гэрээгээр	Дотоод зардал	Тухайн жилдээ	
5	Аюултай хог хаягдал	Аюултай хог хаягдлыг зөвшөөрөл бүхий ААН-д нийлүүлэх .		Удаа	2.000.000	1	2 000 000	Тухайн жилдээ	
6		Ашигласан аккумуляторыг түр хуримтлуулах цэгийг тохижуулан хүрээлэн буй орчинд бохирдол үүсгэх эрсдлийг бууруулах .		м ²	Дотоод зардал	Тогтмол	Дотоод зардал	Тухайн жилдээ	
НИЙТ							109 000 000		

13.ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Уурхайн бүсэд болон уурхайн бүсийн ойролцоо орших Орчны хяналт шинжилгээний ажиглалт хэмжилт хийх цэгүүдийг хамруулсан лабораторийн шинжилгээ болон тухайн нөхцөлд хийгддэг хэмжилт ажиглалтыг хийлгэх ба Агаарын чанарын суурин станцаас агаар дахь бохирдуулагч бодисын агууламж цаг уурын үзэгдлийн мэдээллийг авах арга хэмжээг үргэлжлүүлж ажиллана. Мөн агаар бохирдуулагч эх үүсвэр бүрээс ялгарах бохирдуулагч бодисын хэмжээг тодорхойлох шинжилгээг итгэмжлэгдсэн лабораториор хийлгэхээр төлөвлөв.

Уурхайн бүсэд суурилуулсан агаарын чанарыг хянах суурин багаж болон түүний байршил

Зураг №1

Зураг №2

Зураг №3

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлууд

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Агаар дахь нийт тоосны хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ажилчдын хотхон ✓ ШТС орчим ✓ Засварын төв ✓ Хаягдал хөрсний овоолго 	Жилд	2 удаа	280.000	560 000	Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага (MNS4585:2016)
2	Гадаад орчны агаарт дахь хүхэрлэг хий, азотын давхар исэл	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Уурхайн карьер ✓ Нүүрс тээврийн зам ✓ Малчин өрх ✓ Нүүрс ачилтын талбай 	Жилд	2 удаа	420.000	840 000	Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага (MNS4585:2016)
3	Ундны усны бактериологийн шинжилгээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ундны усны нэгдсэн шугам 	Жилд	2 удаа	180.000	360 000	MNS 4586. Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага. MNS 0900. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ.
4	Усны чанар гидрохимийн шинжилгээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Шүүрлийн ус хуримтлуулах зумп ✓ Ажилдчын хотхоны 2 худаг ✓ Хоол үйлдвэрлэл ✓ Малчны худаг 	Жилд	2 удаа	300.000	600 000	MNS 4586. Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага. MNS 0900. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ.

1	2	3	4	5	6	7	8
5	Хөрсний чанар, агрохимийн шинжилгээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Засварын төв ✓ Шимт хөрсний овоолго ✓ Малчны хот ✓ Ажилчдын хотхон 	Жилд	2 удаа	560.000	1 120 000	Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5850 : 2008
6	Газрын тосны бүтээгдэхүүн	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Засварын төв ✓ ШТС 	Жилд	2 удаа	200.000	400 000	Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5850 : 2008
7	Уурын зуухны яндангаас ялгарах бохирдуулагч бодисын хэмжээг тодорхойлох шинжилгээг хийлгэх		Жилд	1 удаа	680 000	680 000	Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага (MNS4585:2016)
НИЙТ						2 360 000	

**14. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв	Хэрэгжүүлэх хуваарь			Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
			2026он				
			3	4	5		
1	2	3	3	4	5	6	7
1	Газрын төлөв байдлын хянан баталгаа хийлгэх	27 000 000	Тухайн жилдээ			Уурхайн удирдлага, Байгаль орчны мэргэжилтэнүүд Мэргэжлийн байгууллага Гурвантэс сумын ЗДТГ Малчид иргэдийн төлөөлөл	Газрын тухай хуулийн хүрээнд эзэмшиж байгаа газруудад хянан баталгаа хийлгэх чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ.
2	Байгаль орчны тэмдэглэлт өдрүүдийг тохиолдуулан байгаль хамгаалах ёс зүй төлөвшүүлэх нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулахад төрийн байгууллага иргэдтэй хамтарч ажиллах	14 998 000	Тухайн жилд				<ul style="list-style-type: none"> • Цөлжилттэй тэмцэх өдөр • Дэлхийн усны өдөр • Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах өдрүүдийг тохиолдуулан зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх.
3	Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг хэрэгжүүлэх	20 000 000	Тухайн жилд			БООНХМ,	Өмнөговь аймгийн Сэврэй, суманд төв суурин газрын ногоон байгууламж, ногоон зурвасыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлж 38000 ширхэг мод тарьж ургуулна .

1	2	3	3	4	5	6	7
5	Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх багийг дэмжиж ажиллах	3 000 000	Тухайн жилд			БООНХМ	Өмнөговь аймгийн БОГ болон Гурвантэс Ноён Сэврэй сумдын Хүрээлэн буй орчны гэмт хэрэгтэй тэмцэх багийн үйл ажиллагааг дэмжиж ажиллах
НИЙТ			75 998 000				

15. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	БОХТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах зардал, төг	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан/ажилтан	Зохион байгуулах газар
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Нөлөөллийн бүсийн иргэд, багийн иргэдэд байгаль хамгаалах чиглэлээр хийгдэж буй ажлын тайлан танилцуулах	Илтгэл хэлэлцүүлэг	БО-ны чиглэлээр хийгдэж буй ажлууд	Зохион байгуулагдсан үед	3 000 000	Байгаль орчны мэргэжилтэн	Багийн төв
2	Ус ашиглалтын тайлан	Хэвэлмэл тайлан	Ус ашиглалт, төлбөрийн талаарх мэдээлэл	Тухай бүр	-	Байгаль орчны мэргэжилтэн	
3	2026 оны тайлангийн биелэлтийг танилцуулах	Хэвэлмэл тайлан, илтгэл	Тухайн жилийн БОМТөлөвлөгөөний биелэлтийг тайлагнах	1 сар	5 000 000	Байгаль орчны мэргэжилтэн	Хүрэншанд уурхай
НИЙТ					8 000 000		

**16. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН НЭГДСЭН
ДҮН**

№	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Зардлын дүн /төг/
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	104 240 000
2	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	65 000 000
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	69 000 000
4	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээний төлөвлөгөө	-
5	Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	5 000 000
6	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	-
7	Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	109 000 000
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	2 360 000
9	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	75 998 000
10	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь	8 000 000
Нийт зардал /төг/		438 598 000

